

PATRIK GREGUREC

Poetska drama ili tragedija: Cortazarovi *Kraljevi i tajna rijeka ljudske krvi*

Nekoliko smjerova čitanja, počevši od intervjua s Cortazarom: „Što se tiče *Kraljeva...* pa, to je jedan neobičan slučaj, ta knjižica. Vi ste je kategorizirali kao poetsku dramu ili tako nekako. Ideja se rodila u (...) minibusu, znate, kad poslažu petnaest ljudi kao sardine... Vraćao sam se kući – živio sam izvan zidova, daleko od središta. To je bila jedna od onih vožnji u kojima vam bude dosadno, znate, i odjednom sam osjetio cjelovitu prisutnost nečega, nečega što se otkrilo kao čista grčka mitologija.“ (Cortazar, Serrano; intervju.)

Mitski kontekst: Minos je želio vladati Kretom, ali je bio odbačen. I dalje smatrajući sebe pravim krećanskim kraljem, Minos je tvrdio da ga i sami bogovi smatraju kraljem te da će to i dokazati. Što god zamoli bogove, to će se ostvariti.

Literarni izvori: “Dok je žrtvovao Posejdonu, Minos je molio da se bik pojavi iz morskih dubina, kojega je Posejdonu obećao žrtvovati čim se pojavi. I Posejdon mu pošalje sjajnog

bika. Minos je time dokazao svoj suverenitet i postao kraljem Krete.“ (Pseudo-Apollodorus, Bibliotheca 3. 8 – 11.)

Ali kad je došlo vrijeme za žrtvu, Minos je poslao Posejdonova bika u svoje stado te, zagrizavši u hibris, žrtvuje jednog od svojih, zemaljskih bikova. Bogovi su poznati po tome da rijetko ispunjavaju svoj dio dogovora, ali zato bez iznimke, za bilo kakav prijestup s druge strane pogodbe, slijedi neobična i grozna kazna.

„Posejdon je bio bijesan jer nije žrtvovan dogovoreni bik te je učinio da Pasifaja, Minosova supruga, razvije žudnju prema biku.“ (Pseudo-Apollodorus, Bibliotheca 3. 8 – 11.)

Mitski se Minotaur tako rađa pod imenom Asterion ili u doslovnom prijevodu: *Od zvijezda* – izvanbračnim odnosom Pasifaje i Posejdonova bika. Možda se čini neobičnim istaknuti *izvanbračnim*, u ovom slučaju, u kojem poluboginja ima odnos s Posejdonovim

– u nekim opisima potpuno bijelim – bikom, ali nije bez razloga Asterionu oduzeto njegovo ime, i njegova sloboda. Kralj Minos je Asterionu promijenio ime u „Minosov bik“ – Minotaur i zabio ga u sredinu labirinta. Manjim dijelom razlog je tome njegov groteskni izgled; Asterion je imao bikovu glavu i ljudsko tijelo. Ali većim dijelom vraćamo se na pridjev izvanbračni: Minos ga je sakrio zato što je to biće bilo dokaz da je kraljeva supruga nevjerna, dakle, zbog srama.

Minos u međuvremenu optužuje Atenjane za smrt svojega sina Androgeja. On uzvraća, svojom golemom vojskom, od tuge i od bijesa, krenuvši na redovite vojne pohode na Atenu. Proročica iz Delfa Atenjanima je savjetovala da udovolje svim Minosovim željama, da bi ispravili nepravdu i umirili razljućenoga kralja.

„I tako Minos Atenjanima naredi da mu na otok pošalju sedam dječaka i isto toliko djevojaka, svakih devet godina, kako bi ih Minotaur proždri. Minos je naredio Atenjanima da to trebaju ponavljati sve dok je čudovište živo.“ (Diodorus Siculus, Library of History 4. 61. 4.)

II.

Vidimo da su Atenjani i Krećani, unatoč političkim prilikama, ipak imali nešto zajedničko. I za jedne i za druge Minotaur je bio objekt zavora; u slučaju Atenjana, zavor je najviše proizlazio iz eksternog egzistencijalnog straha od Minosove odmazde; dok je za Krećane i samog Minosa, Minotaur bio izvor srama i sumnji. Srama, koji je između periodičnog (u nekim izvorima svakih devet godina, u nekima svake godine) političko-eksploatacijskog ekshibicionizma – žrtvovanja Atenjana – trebalo ponovno zatvoriti duboko u labirint, gdje strahovi, sramovi i sumnje uglavnom i prebivaju.

Nitko, dakle, od navedenih nije imao empatije prema tom biću, rodnim imenom

Kraljevi su prvi Cortazarov dramski tekst u kojem možemo primijetiti značenjsku, simboličku i narativnu neiscrpnost onoga što nazivamo mitom. Perspektivom koja uvijek podrazumijeva gledanje iza zastora, iza očitog – fenomenološkom, odnosno poetskom perspektivom – Cortazar u Minotauru vidi pjesnika, slobodnog čovjeka, drugačijeg čovjeka.

Asterion, koje je iz Posejdonove odmazde začeto i bez rasprave zatočeno u mjestu iz kojega se ne izlazi.

„U autobusu, koji naravno nema nikakve veze s antičkom Grčkom, prepoznao sam tu prisutnost kao ideju o labirintu, odnosno mit o Tezeju i Minotauru. (...) Postoji službeni mit: Tezej je heroj koji ulazi u labirint (Arijadna mu pomaže da nađe put natrag) i traži to zastrašujuće čudovište, Minotaura, koji proždire mlade taoce. Ja sam to vidio potpuno naopako.“ (Cortazar, Serrano; intervju.)

III.

Julio Cortazar je argentinsko-francuski pisac, esejist i prevoditelj, najpoznatiji naravno po svojem postmodernističkom, prijelomnom romanu *Rayuela*, odnosno *Školice*. Poznajemo ga i po brojnim nadrealnim, eksperimentalnim kratkim pričama, kao što je priča *Vražje bale*, koju je Michelangelo Antonioni, uz

scenariste Tonina Guerru i Edwarda Bonda, adaptirao u filmu *Povećanje* iz 1966. godine, ali prvi tekst koji je Julio Cortazar objavio pod svojim imenom zapravo je bio dramski tekst *Los Reyes*, u prijevodu *Kraljevi*.

Cortazar 1938. pod pseudonimom Julio Denis objavljuje svoju prvu knjigu, zbirku pjesama *Presencia (Prisutnost)*. Devet godina poslije, 1947., izlazi, dakle, drama *Kraljevi*, u časopisu *Los Anales de Buenos Aires*, koji je uređivao Jorge Luis Borges. Nakon *Kraljeva*, Borges nastavlja objavljivati Cortazarova djela u *Ana-lima*, odnosno Cortazar nastavlja objavljivati pod svojim imenom. Američka analitičarka i profesorica španjolskog jezika Amy Frazier-Yoder u eseju *Vječni povratak Minotaura* napominje da su „u 1947. godini, u časopisu *Los Anales de Buenos Aires*, objavljena dva teksta koja obrađuju tematiku mitskog Minotaura.“ (Frazier-Yoder, 1.) Cortazarovi *Kraljevi* su drugi objavljeni tekst te godine, a Borgesova kratka priča *La casa de Asterión (Asterionova kuća)*, objavljena je čak pet mjeseci prije *Kraljeva* u istom časopisu.

„Ja sam doista izuzetno biće. Ne zanima me što jedan čovjek može prenijeti drugim ljudima. Kao svaki filozof, držim da se ništa ne može priopćiti pismenim putem. Svoj duh, koji je predodređen za velike pothvate, ne opterećujem izlišnim sitnicama; nikad nisam zapamtio razliku između pojedinih slova. Pomalo plemenito nestrpljenje nije mi dopustilo da naučim čitati. Ponekad zbog toga zažalim jer noći i dani sporo protječu.“ (Borges, 2.)

Tako na početku kratke priče lamentira Borgesov Asterion. Odmah je jasno da je i Borgesova perspektiva na mit empatijska: naziva Minotaura njegovim pravim imenom, Asterion. Također, Borgesov je Asterion daleko od životinjskog manijaka – on se naziva filozofom.

„Svake devete godine dolazi u ovu kuću devet ljudi da ih ja oslobodim od svakog zla. Čujem

korake ili glasove na kraju kamenitih hodnika i radosno im trčim u susret. Ceremonija traje nekoliko časaka. Padaju jedan za drugim a da ja nisam uprljao ruke krvlju. Ostaju tako zanaovijek i po njihovim truplima razlikujem pojedini hodnik od ostalih.“ (Borges, 4.)

Vidimo da ni Borgesov Asterion nije krvo- ločno biće koje proždire mlade Atenjane. Borges ironično predstavlja Asteriona kao nekoga tko gleda mlade Atenjane kako ulaze u labirint i čim ga vide, oni umiru, čini se, od straha. Moglo bi se reći da kod Borgeša Atenjanke i Atenjani umiru ne od Asterionove ruke, nego od Asterionova mita.

Sve su to sličnosti dvaju tekstova, Borge-sova i Cortazarova, te kod drugih kritičara i analitičara primjećujem ono o čemu i Amy Frazier-Yoder piše:

„Kritičari su Borgesu pripisivali velik utjecaj na Cortazarovu dramu.“ (Frazier-Yoder, 1.) Čitajući Borgesovu *Asterionovu kuću*, ipak primjećujemo bitnu razliku, i to u samom odnosu Asteriona prema zemaljskom životu. Frazier-Yoder piše: „Borgesov je Minotaur prikazan kao onaj koji donosi oslobođenje od zla i kaosa, dok je u *Los reyesu* prikazan kao onaj koji donosi oslobođenje u obliku transcendencije prema višoj sferi postojanja.“ (Frazier-Yoder, 3.) Samim time, pozorno čitanje obaju tekstova otkriva da „... život (i smrt) Borgesova Minotaura zastupaju potragu za redom u pojavnj stvarnosti, dok Cortazarov Minotaur zastupa pojavnu stvarnost u kojoj ljepota i moral postoje, ali su, tragično, sputani ili neshvaćeni.“ (Ibid.)

Takav Cortazarov – poetski – način mišljenja mita o Minotauru, čini se, natjerao je mnoge kritičare da njegov tekst *Kraljevi* kategoriziraju kao poetsku dramu. Poslušamo li opsežni intervju pisca s legendarnim španjolskim novinarom Joaquínom Solerom Serranom, primijetiti ćemo da i Serrano navodi *Kraljeve* u kategoriji poetske drame. Na Serranovu opasku da je drama *Kraljevi* poetska drama,

u intervjuu reagira i sam Cortazar, na vrlo neodređen način. Uz usputnu rečenicu: „Vi ste je kategorizirali kao poetsku dramu ili tako nekako“ (Cortazar, Serrano, intervju), on ne daje ni potvrdu ni demanti te tvrdnje. Nakon prvog čitanja nisam se složio s tom tvrdnjom, koja je naizgled općeprihvaćena. Taj raskol između subjektivnog i općeg povod je daljnjoj analizi Cortazarove drame *Kraljevi* u sljedećim poglavljima.

IV.

U već spomenutom intervjuu sa španjolskim novinarom Joaquínom Solerom Serranom, Julio Cortazar govori o procesu pisanja *Kraljeva*. To je prvi Cortazarov dramski tekst u kojem možemo primijetiti značenjsku, simboličku i narativnu neiscrpnost onoga što nazivamo *mitom*. Perspektivom koja uvijek podrazumijeva gledanje iza zastora, iza očitog – fenomenološkom, odnosno poetskom perspektivom – Cortazar u Minotauru vidi „pjesnika, slobodnog čovjeka, drugačijeg čovjeka. Samim time – čovjeka kojeg društvo, kojeg sistem, odmah suspreže. Zatvara. Katkad ih se smješta u psihijatrijske klinike, a katkad su stavljeni u labirint. U ovom slučaju, to je bio labirint.“ (Cortazar, Serrano; intervju.)

Cortazar u dramskom tekstu *Kraljevi* zamišlja Minotaura dvostruko: kao groteskno i snažno biće, fizički mnogo jače od običnog čovjeka, dakle kako nam je Minotaur i poznat; ali i kao nježno, pomirljivo i blagonaklono, kao biće kojem su empatija i emocionalni i misaoni aparat jednako razvijeni kao i tijelo. To biće u *Kraljevima* nikad nije pojelo nijednu Atenjanku i nijednog Atenjanina. On Asteriona vidi kao slobodnog čovjeka, „pjesnika“ koji je u svojoj zatočenosti uspio pronaći raj u savršenom utopijskom smislu: prebiva u harmoničnom suživotu s također odbačenim mladim Atenjanima, u središtu labirinta, u kojem vladaju ples, igra i poezija.

Važan mitski lik je i Tezej, mladi Atenjanin koji se dobrovoljno javlja za regrutaciju koja se odnosi na plaćanje Minosova poreza, odnosno žrtvovanja maloljetnika Minotauru. Ali Tezej je hrabar i heroj, jedan od junaka koji je odlučio otići u labirint kako bi ubio Minotaura i prekinuo periodično žrtvovanje budućih Atenjana. On u tom naumu i uspije, ne bez pomoći Arijadne, Minosove kćeri, i njezine strune koju Tezej nakon Asterionova ubojstva može pratiti natrag, sve do ulaza u labirint. No Cortazar i Tezeju gleda iza zavjese:

„Tezej je, s druge strane, savršeni branitelj reda. (...) On je pomalo kao kraljev gangster koji odlazi u labirint ubiti pjesnika.“ (Cortazar, Serrano; intervju.)

U Cortazarovoj drami, Tezej ulazi u labirint i nalazi Minotaura potpuno nezainteresiranog za borbu. Navedimo iz drame (Cortazar, 18):

MINOTAUR: (...) Znam da bih te trebao ubiti, uzeti strunu i pratiti je do izlaza; i probiti se kroz vrata kao sunce obgrljeno crnom pjenom. Ali čemu?

TEZEJ: Ako si tako snažan, dokaži!

MINOTAUR: Kome? I zašto? Pa da onda mogu otići u drugi zatvor, pravi zatvor, koji je već tako grozno i potpuno nastanjen Minosovim licem i plaštom? Ovdje sam bio osoba i individualac.

Mit je oksimoron, kao i sam Cortazarov Minotaur: u svojoj povijesno određenoj hermetičnosti, mit ostaje najotvorenijim impulsom za inspiraciju, adaptaciju i, naravno, stvaranje nečega *novog*.

Moja čudovišna dvojnost – nepostojeća. Ja postanem životinja samo kad me ti gledaš. Kada sam sam, ja sam biće ugodnoga izgleda. Ako slučajno odaberem odbiti svoju smrt, nas bismo dvojica ušli u vrlo neobičan dvoboj: ti protiv čudovišta, a ja bih te sa strane gledao kako se hrveš s predodžbom nečega, nečega što ja nisam.

TEZEJ: Ne razumijem o čemu govoriš. Zašto se ne želiš boriti?

Tezeju je Cortazarova fenomenološka perspektiva ukinuta, on nije Cortazarov „slobodni čovjek“. Tezej vidi Asteriona samo sprijeda, nikad iza zastora; vidi samo socijalno i politički stavljenju minotaursku masku, na lice nedužnog, filozofskog i poetskog bića. Asterion zna da jednim zamahom glave može probosti Tezeja bez problema, ali još jedanput odbija svoju čudovišnu masku:

MINOTAUR: U smrti ja ću biti više ja. (Ibid.)

Predavši se Tezejevoj nemilosti, Asterion s Tezejem, i s nama, podijeli duboku filozofsku misao, koja ulazi u analizu naravi mita i odjekuje:

MINOTAUR: Pričekaj samo dan kad će svijet ljudi nositi moju priču u tajnoj rijeci svoje krvi. Nisi još ništa o meni čuo. Prvo me ubij. (Ibid.)

Tezej, bez empatije, bez mogućnosti i želje za saslušanjem druge strane, „u maniri pravog fašista“ (Cortazar, Serrano; intervju) ubija pjesnika, slobodnog čovjeka Asteriona.

U ovom kratkom pregledu Cortazarova dramskog teksta *Kraljevi* ogleda se pretpostavljena, i dokazana, neiscrpna kvaliteta mita kao zimzeleno relevantnog literarnog

i filozofskog izvora. Mit je oksimoron, kao i sam Cortazarov Minotaur: u svojoj povijesno određenoj hermetičnosti, mit ostaje najotvorenijim impulsom za inspiraciju, adaptaciju i, naravno, stvaranje nečega *novog*. U spomenutom intervjuu Cortazar nudi i svoj, naravno razgovorno usputni, dojam i ideju o mitu, koja se, sigurno ne slučajno, oslanja na Minotaurovu sintagmu „tajna rijeka ljudske krvi“. Dakle, kad govori o situaciji u minibusu, čiji je dio izložen i na početku ovog teksta, Cortazar govori i o mogućim razlozima, impulsima, važnima za prvotnu inspiraciju vezanu uz pisanje *Kraljeva*: „To možda ima veze s Jungom i njegovom teorijom arhetipova; u smislu da u nama postoji određeni odjek naših predaka, prastari prapradjed koji je živio na Kreti četiri tisuće godina prije Krista. On ti putem gena i kromosoma šalje informaciju koja odgovara njegovu vremenu, a ne tvojem. Ti to i ne shvaćaš, ali svejedno napišeš priču ili roman; zapravo prenosiš vrlo staru i vrlo arhaičnu poruku. Ne mogu drugačije objasniti zašto sam je napisao, osim možda zbog činjenica da je knjiga jako lijepa, slažete se?“ (Cortazar, Serrano; intervju.)

V.

Iako u *Kraljevima* Cortazar ispoštuje zadanošću mita (Tezej ubije Minotaura), mi moramo zamisliti Minotaura živim, kao onog do sada nezabilježenog Minotaura koji je uzeo Arijadninu vrpču i pratio je sve do izlaza iz labirinta. Odnosno, moramo upogoniti svoju poetsku perspektivu. Kao što je to učinio Cortazar kad je 1947. prvi put objavio pod svojim imenom, i to *Kraljeve*. Jednostavni zaključak koji se nameće jest da nije slučajnost da je u Borgesovu časopisu prvi put objavljen cjeloviti Cortazarov tekst, bez pseudonima. Nakon što je Cortazar izišao iz svojega labirinta, nastavljao je objavljivati: već 1951. izlazi zbirka kratkih priča *Bestijarij*, zatim 1956. još jedna zbirka kratkih priča *Kraj igre*, pa 1960. roman *Pobjednici*. Cortazarovo se

obraćanje, odnosno objavljivanje, pri izlasku iz labirinta nastavlja, s nejednakim ali kratkim odmacima, u plesnom ritmu, virtuosno i polifonijski eksperimentalno; prije svega i pravim imenom asterionski slobodno, do kraja pišćeva života.

Cortazarov doprinos mitu o Tezeju i Minotauru jest, dakle, ponajprije poetski. Poetski, u smislu izvrtanja izvorne premise mita – Minotaurove inherentne zlobe i životinjske naravi. Nakon toga, Cortazarova je drama *Kraljevi* također iskrena analiza ljudskog stanja, čime zadržava samu bit mita kao kulturalnog fenomena.

Iako smo ustanovili da je inicijalna Cortazarova ideja u velikom dijelu poetske naravi, ipak ne možemo *Kraljeve* kategorizirati kao poetsku dramu. Zbog strukture i diskursa, drama u pitanju bila bi, pri kategorizaciji, bliže klasičnom dramskom tekstu, točnije tragediji. Ono zbog čega možemo, ako nismo oprezni, skrenuti u ulicu poetske drame je Asterionova poetska perspektiva, pogotovo u smrti.

Na kraju drame se, kao što autorica Amy Frazier-Yoder u eseju napominje, „Minotaur nada da će postati besmrtnan u svojoj smrti, zbog svoje moralne čestitosti i poetske perspektive“ (Frazier-Yoder, 10) te da je „Minotaur fizički ubijen, ali moralno pobjeđuje Tezeja i, mnogo važnije, ostvaruje besmrtnost čija je priroda umjetnička.“ (Frazier-Yoder, 12.) Priroda Asterionove besmrtnosti itekako jest i umjetnička i poetska, ali njezina je kvaliteta prije svega mitološka. Kategorija poetske drame je, iako višeznačna i potencijalno sveznačna, preuska za *Kraljeve*. Nije sve mitološko ujedno i poetsko, niti je empatija prema đavlu sigurna jednosmjerna ulica u poeziju. Možda je najpoštenije *Kraljeve* kategorizirati kao: mitološki dramski tekst koji se uvelike oslanja na poetičnost surova života. Što nas dovodi do relevantnosti, odnosno suvremenosti toga teksta.

Ono što dramu zauvijek reže u kamen upravo je Cortazarov hrabri, revolucionarni, poetski pogled iza strašnog zastora. Taj nas pogled tjera na autorefleksiju: u našim labirintima postoje razni Minotauri. Lako je, tezejevski, uništiti ono u sredini tog labirinta. Ali ako zamislimo Minotaura živog, ako pružimo zlatnu vrpcu tom čudovištu, imat ćemo priliku na ulazu u labirint dočekati vrcopratećeg Asteriona, koji je *Od zvijezda*, sazdan dakle od istih stvari kao i svi mi i sve naše, kao i ti – te ga slušaj kako govori „radi što hoćeš, samo nemoj stajati“, gledaj ga kako pleše: plesačev torzo ostaje miran, a treba vrtjeti zdjelicom, nogama i rukama kružno oko svoje osi.

Zapravo, ako malo bolje pogledaš, pokreti plesača nisu normirani. Ispred tebe je slobodno biće. A njegov *twist* i tvoj je *twist*.

LITERATURA

Borges, Jorge Luis. 1947. *Asterionova kuća*.
Prijevod: Milivoj Telećan. https://hr.izzi.digital/DOS/18106/datastore/10/publication/18106/files/2020/08/04/1596510336_J._L._Borges_Asterionova_ku__a_.pdf?v=1662205082

Cortazar, Julio. 1947./1949. *The Kings*. Preveo na engleski: Juan Sebastian de Vivo. https://www.academia.edu/2075288/The_Kings_by_Julio_Cortazar_Translated_by_Juan_Sebastian_de_Vivo.

Frazier-Yoder, Amy. 2012. *The “incessant return” of the Minotaur: Jorge Luis Borges's “La Casa de Asterión” and Julio Cortázar's “Los Reyes”*. U: *Variaciones Borges*. SAD: Borges Center, Sveučilište u Pittsburghu

<https://www.theoi.com/> (Pseudo-Apollodorus, Bibliotheca 3. 8 – 11; Diodorus Siculus, Library of History 4. 61. 4.)

JULIO CORTÁZAR “IN DEPTH” – COMPLETE & RESTORED EDITION, presentation by J. Soler Serrano – ENGLISH <https://www.youtube.com/watch?v=ppon2ldpJwU>.